

Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

TÉZISFÜZET

Csepregi Zsolt
**Izrael szerepe az átalakuló globális és regionális biztonsági együttműködési
rendszerekben**

című doktori (PhD) értekezéshez

Témavezető:

Dr. habil. Kis-Benedek József, DSc.
c. egyetemi tanár, az MTA doktora

Budapest, 2025.

Tartalom

A kutatási téma bemutatása, aktualitásának indoklása	3
A tudományos probléma megfogalmazása	5
A kutatás célja	7
A kutatás hipotézisei	7
A kutatási kérdések	8
Kutatási módszertan és alkalmazott elméletek	10
Az értekezés felépítése.....	12
A kutatás korlátjai	12
Az értekezés összegzése.....	15
A hipotézisek teljesülése	18
Új tudományos eredmények.....	20
Az értekezés eredményeinek felhasználhatósága, ajánlások és új kutatási irányok	20
A felhasználhatóság és ajánlások.....	20
Új kutatási irányok	21
A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációinak jegyzéke	22
A szerző szakmai életrajza.....	24

A kutatási téma bemutatása, aktualitásának indoklása

Izrael regionális katonai hatalomként, valamint központi elhelyezkedéséből következően kulcsfontosságú tényezője a közel-keleti hatalmi rendnek. Az izraeli kül- és biztonságpolitika vizsgálata különösen releváns abból eredően, hogy a zsidó állam az elrettentés fenntartása érdekében rendkívül asszertív katonai és nemzetbiztonsági stratégiát követ. A zsidó állam, tekintettel annak aktív kül- és biztonságpolitikai magatartására, képes a hadtudományok területéhez nagy hozzájárulást tenni. Izrael vizsgálatának jelentőségét tovább emeli, hogy a térség geopolitikai játékosai közül az egyedüli olyan regionális katonai hatalom, amely nem rendelkezik regionális hegemonia megszerzésének lehetőségével, ellentétben Törökországgal, Iránnal, Szaúd-Arábiával és Egyiptommal. Ebből következően sajátos és egyedülálló külpolitikai stratégia következik. Szükséges továbbá hangsúlyozni, hogy a nemzetközi szakértők szerint, számos közvetett forrásra építkezve kijelenthető, hogy Izrael nukleáris csapásmérő képességgel rendelkező állam. Izrael emellett számos térségi együttműködési keretben vállal egyre növekvő szerepet, különösen a konzervatív szunnita arab államokkal közösen, az Amerikai Egyesült Államok patronálása mellett. Ennek következtében, ahogy Izrael külpolitikai orientációja egyre sokrétűbbé és partnerségei egyre mélyebbé válnak (köztük Magyarország irányában is), katonai és nemzetbiztonsági stratégiája, kiemelten a partnerségi, esetlegesen szövetségesi együttműködési hajlandósága fontos tudományos, ezen belül hadtudományi kérdéseket vet fel.

Izrael számára jelenleg nincsen olyan ellenséges állam vagy államok és nem-állami szervezetek koalíciója, amely létében közvetlenül fenyegethetné. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne léteznének nagyon súlyos katonai fenyegetések, amelyek elsősorban Iránhoz és regionális hálózatahoz, az izraeli-palesztin konfliktushoz, továbbá a szunnita dzsihádisták erőkhöz, különösen az Iszlám Államhoz köthetőek. A zsidó állam a relatív béke megőrzése érdekében végzi asszertív fellépését, a hatalmi és fenyegetési egyensúly fenntartása érdekében. Ennek gyakorlati megvalósulásaként Izrael folyamatos, aktív katonai és nemzetbiztonsági eszközökkel végzett tevékenységet folytat, az úgynevezett „hadjárat a háborúk között” keretében. Az északi, azaz Libanon, Szíria és kisebb mértékben Irak felől és a déli, gázai irányból jelentkező aszimmetrikus fenyegetések egészülnek ki az iráni nukleáris program jelentette kihívással, amelyet Izrael a rendelkezésére álló titkos és nyílt eszközzel meg kíván akadályozni. Izrael maximálisan a saját biztonsági érdekeiből következően ellensúlyozza Irán előretörését katonai és nemzetbiztonsági eszközökkel. Mindennek azonban regionális és globális kihatása is van, mivel Izrael része annak az informális koalíciónak az

Egyesült Államok és az Öböl-menti arab államokkal, amelyek igyekeznek megakadályozni Iránt abban, hogy regionális hegemónná válhasson.

Izrael szerepét azonban a megfelelő keretek között kell értékelni, hiszen bár jelentős katonai és nemzetbiztonsági képességekkel rendelkezik, nem egy hagyományos regionális hatalomról van szó. A zsidó állam képes határaihoz közel az ellenség erőit nagymértékben pusztítani, főként légierijére, tüzérségére, különleges műveleti képességeire és rakétaarzenáljára támaszkodva. Nagy szárazföldi hódításokra és távoli missziós küldetésekre fenntartására azonban kevésbé képes, tekintettel viszonylag kis létszámú lakosságára és arra, hogy nincs jelentős stratégiai mélysége. A zsidó állam magatartását meghatározza továbbá erőteljesen militarizált társadalma és szélsőségesen érzékeny biztonságpercepciója, amelyek korlátozzák akciószabadságát. Izrael ennek tükrében csak egy eleme lehet a közel-keleti regionális egyensúlyt elősegítő koalíciónak, közvetett katonai támogatást tud nyújtani, illetve precíziós csapásokkal és titkosszolgálati információmegosztással és akciókkal segítheti regionális és globális partnereit. Fontos kérdés, hogy Izrael beavatkozna-e az Öböl-menti arab államok oldalán egy esetleges iráni agresszió esetén? Kijelenthető, hogy önmagában az izraeli beavatkozás veszélye is komoly passzív elrettentő tényezőt képvisel a közel-keleti hatalmi rendben, egyfajta „konvencionális kétértelműség” keretében, amely nagymértékben hozzájárul a kutatás során vizsgált közel-keleti fenyegetési egyensúly létrejöttéhez. A téma felvetés, ahogy a Közel-Kelet igényei is továbbmennek egy fenyegetési és hatalmi egyensúlyon és a fő kérdés, hogy kialakulhat-e, kialakulóban van-e egy regionális biztonsági architektúra, egy tartós együttműködés, amely a térség biztonságát szavatolhatja? Feltételezésem szerint ezekre a kérdésekre a válasz igen és Izrael szerepe különleges adottságaiból eredően megkerülhetetlen, amennyiben hatékony és fenntartható biztonsági együttműködésekéről gondolkodunk a Közel-Keleten.

A 2023. október 7-i terrortámadás következtében indult, regionális kiterjedésű fegyveres konfliktus ugyanakkor árnyalta az izraeli regionális szerepvállalással kapcsolatos ismereteket és feltételezéseket. Az intenzív, de ugyanakkor a létért vívott, gyors lefolyású háború szintjét el nem érő katonai műveletek fontos esettanulmányait adják az izraeli fegyveres képességek alkalmazási lehetőségeinek, az ellenségre mért csapások szintje, valamint a meglévő együttműködések tartóssága szempontjából. Fontos leszögezнем, hogy a disszertáció témáját nem tette okafogyottá a 2023. októbert követő, több mint két éve tartó intenzív fegyveres konfliktus, éppen ellenkezőleg, további aktualitást nyert és az elméleti felvetések jelentős része gyakorlati igazolást nyerhetett, legalább részelemeiben. A kulcs azonban, hogy a disszertáció befejezésének időpontjáig Izrael összes békeszerződése kiállta a

háború próbáját, és bár zavarok, részleges visszalépések történtek bizonyos együttműködésekben, az általános fejlődési trend nem tört meg, legfeljebb szünetelni látszik. A háború hatását a regionális hatalmi viszonyokra és ezen belül az izraeli együttműködési logikára bemutatom, azonban önmagában a harcok lefolyásának részletes feldolgozása nem képezi e disszertáció tárgyát, csak amennyiben az a térségi viszonyok szempontjából releváns.

A fenti tényezők tükrében összességében az izraeli kül- és biztonságpolitika alakulása fontos kérdés a közel-keleti stabilitásban messzemenően érdekelt Magyarország és Európa számára. Az izraeli és azzal párhuzamosan a közel-keleti viszonyok elemzése, értékelése és előrejelzése olyan kulcstényező a déli stratégiai irányból érkező fenyegetések vizsgálata során, melyhez a kutatás a továbbiakban kifejtettek szerint hozzá kíván járulni. A doktori kutatás jelenkori relevanciájához hozzájárul Izrael növekvő katonai és technológiai képességei, továbbá a 2020-ban megkötött Ábrahám-megállapodások, melyek új közel-keleti együttműködési rendszerek előtt nyitották meg az utat. Végezetül a 2023-ban Izrael és az iráni vezetésű „ellenállás frontja” között kirobbant intenzív katonai konfliktus bizonyította, hogy Izrael mind a mai napig rendkívüli fegyveres képességeket birtokol és ezeket nem habozik bevetni ellenségeivel szemben, amely egyrészt ellensúlyozó tényezőként a stabilitást szolgálhatja és a biztonsági architektúra kiemelt pillére lehet, azonban súlyos eszkalációs potenciált is magában rejt.

Az alfejezetben kifejtett megállapítások és következtetések együttesen szolgálták a kutatási téma relevanciájának, aktualitásának és tudományos indokoltságának bemutatását. A kézirat lezárásának időpontja szintén fontos viszonyítási pont, hiszen a közel-keleti biztonságpolitikai környezet gyors változásai miatt a vizsgálat időkerete jelentőséggel bír. A disszertáció kéziratát 2025. március 31-én zártam le, majd a lezárást követően rövid kitekintést írtam hozzá a 2025 júniusában Izrael és Irán között kirobbant háborúról. Ugyanakkor hangsúlyozandó, hogy a közel-keleti hatalmi viszonyok, konfliktusok, és különösen ezekben Izrael szerepe folyamatosan alakulóban van, ezért minden értékelés szükségszerűen egy adott időmetszetben értelmezhető.

A tudományos probléma megfogalmazása

Összességében a doktori kutatás annak vizsgálatára irányul, hogy az aszertív katonai és nemzetbiztonsági stratégiát folytató izraeli állam képes-e, valamint hajlandó-e együttműködésekben keresztül hathatósan hozzájárulni a közel-keleti térség stabilitásához és egy regionális biztonsági architektúra egyik fő pilléréként szolgálni. A kutatási problémát ezen túlmenően három nagyobb egységre bontom, melyek (1) az Izrael szerepvállalását

meghatározó, első vizsgálat alapján egymással konfliktusban álló tényezők, mivel egyszerre egy regionális katonai hatalom, ugyanakkor folyamatosan létfenyegetettségre hivatkozik és előtérbe helyezi a támadóműveleteket, miközben állandóak az együttműködésekre vonatkozó törekvései is; (2) az összetett közel-keleti hatalmi küzdelem leírása; (3) összességében pedig a két kutatási problémát összekapcsolva a zsidó állam egyedülálló regionális hatalomként hogyan illeszkedik a közel-keleti hatalmi dinamikákba.

Az első probléma tekintetében Izrael kettős természete jelenti az elemzési feladatot, mivel egyszerre beszélhetünk a Közel-Kelet egyik regionális katonai hatalmáról, amely ugyanakkor nem képes regionális hegemónná válni, ellentétben a többi, adott esetben a jelenkorban kevésbé potens térségi hatalommal szemben. A zsidó állam a rendkívüli sebezhetőségére válaszul, a létfenyegetettséget elérő kihívásokkal való megküzdés érdekében építette ki katonai és nemzetbiztonsági képességeit és vált ezáltal regionális katonai hatalommá. Hogyan írható le és elemezhető tehát ez az összetett és felületesen szemlélve ellentmondásokkal teli regionális katonai hatalom, amely a térségi dinamikák egyik legfontosabb alakítója? A kutatási alprobléma fontos eleme a zsidó állam militarizált társadalmi és politikai rendszere, amely így sajátos elemzési eszközöket igényel. A történelmi és geopolitikai okokból eredően szélsőségesen érzékeny biztonságpercepció szoros kölcsönhatásban áll a politikai, katonai és nemzetbiztonsági vezetés összefonódásával és az országra jellemző messzemenően informális struktúrákkal. A tényezők eredőjeként az izraeli döntéshozatal a biztonság kérdéséről és az alkalmazott katonai eljárásokról sajátos elemzési és értékelési problémát vet fel, melyre a kutatás választ kíván adni.

A második kutatási probléma adja meg a disszertáció fő kérdésének tágabb keretét, mivel a Közel-Kelet regionális viszonyainak és annak a globális rendszerbe való illeszkedésének ismertetése nélkül nem lehet elemezni és értékelni a térség folyamatait, köztük az izraeli tevékenységeket sem. A kutatás idején is egymással ellentétes irányba ható folyamatok zajlanak a térségben, megfigyelhető egyrészt regionális hatalmak közötti, nagyrészt helyettesítőkön keresztül vívott, és köztes befolyási zónákért zajló küzdelem, ezzel párhuzamosan pedig az állami szint alatti feszültségekből eredő erózió. A hatalmi küzdelem és aszimmetrikus fenyegetések mellett léteznek azonban előremutató térségi együttműködések a társadalmi kapcsolatok, gazdaságfejlesztés, zöld és technológiai forradalom és a biztonság területén, mindazonáltal egy stabil regionális biztonsági architektúra hiányzik.

Végezetül pedig, a regionális viszonyok, az izraeli képességek és azok alkalmazásának elvei meghatározzák a fő vizsgálati problémát, miszerint Izrael egyszerre egy asszertív regionális katonai hatalom, ugyanakkor érdekelt a regionális együttműködések kiszélesítésében és elmélyítésében is. A zsidó állam, miközben mindig az adott konfliktustól függően alakítja ki válaszlépéseit, addig felmerül problémaként, hogy meghatározható-e egy általános „törvényszerűség” az izraeli regionális szerepre vonatkozóan. Összességében hogyan hat az izraeli katonai és nemzetbiztonsági tevékenység a közel-keleti régió viszonyaira és azon keresztül a szomszédos térségekre, továbbá a globális hatalmi térképre? A kutatás ezt a hatást kiemelten a különböző meglévő és kialakulóban lévő együttműködési rendszerekre gyakorolt befolyás tekintetében vizsgálja, visszatérve a kiinduló fő kutatási problémafelvetéshez.

A kutatás célja

A kutatásnak összesen négy, egy fő és három egymással szorosan összefüggő alcélja van a fent leírt fő kutatási probléma és három alprobléma vizsgálata során. A disszertációs munka elsődleges és átfogó célja elemezni, hogy Izrael milyen szerepet játszhat a regionális együttműködési rendszerekben, illetve milyen biztonsági architektúrát alapozhat meg. A fő célt az alábbi három alcélra bontom az elemzés érdekében:

Ezen a fő célon belül a kutatás célja meghatározni Izrael alapvető jellemzőit, mint regionális katonai hatalom, beleértve a katonai stratégia és a katonai és nemzetbiztonsági eljárások fő tényezőit és azok egymáshoz való viszonyát.

Ezt követően a kutatás célja bemutatni a közel-keleti hatalmi blokkokat, az egyes blokkok közötti viszonyrendszert és a regionális biztonsági architektúra létrehozására irányuló kísérleteket.

A fenti két tényezőt egyesítve a kutatás célja megvizsgálni Izrael kapcsolatait a regionális és globális szereplőkkel és ebből levezetni az izraeli kül- és biztonságpolitika rendszerszintű hatását a közel-keleti hatalmi dinamikákra.

A kutatás hipotézisei

A kutatás eddigi szerkezetét követve összesen négy hipotézist állítottam fel a probléma- és kérdésfelvetések mentén.

Hipotézis 1: *A kutatás első hipotézise, hogy Izrael összességében éppen az asszertív kül- és biztonságpolitikája miatt, egy regionális hegemoniára képtelen, azonban állandó létfenyegetettséget érzékelő regionális katonai hatalomként értékes*

együttműködő partnerre vált, és a kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúra egyik fő pilléréként pozicionálja magát, illetve pozicionálják partnerei.

Hipotézis 2: A regionális keretet érintve feltételezem, hogy *a közel-keleti hatalmi dynamikákban azonosíthatunk egy kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúrát, amely stabilizáló tényezőként hat a térségben, és amelynek Izrael meghatározó tagja.*

Hipotézis 3: *Az izraeli kül- és biztonságpolitika elrettentési eszközrendszeren keresztül hozzájárul a regionális hatalmak közötti nyílt háború elkerüléséhez a Közel-Keleten és a hatalmi dynamikákban egy elrettentő tökesúlyt képezve teret biztosít az együttműködéseknek.* Izrael korlátozott katonai és nemzetbiztonsági műveleteket széles körben alkalmaz, éppen annak érdekében, hogy elkerülje a háborús szintű műveletek szükségességét, akciószabadságának szűkülését (ezt nevezik izraeli terminológiában a „hadjárat a háborúk között” eljárásnak). Ugyanakkor passzív elrettentő erőt is képvisel a „létért vívott háború” koncepcióján keresztül, fenyegetve ellenségeit, hogy az alapvető biztonságának veszélyeztetettsége esetén Izrael megfizethetetlen árat követel ellenségeitől a hagyományos, valamint feltételezett nukleáris katonai eszközeinek bevetése által.

Hipotézis 4: Az együttműködési rendszerekben való részvétel problémájára válaszul a negyedik hipotézis, hogy *Izrael, preferenciái ellenére, az adottságai és geopolitikai helyzetéből következően rákényszerül a külső szövetségesi együttműködési rendszerekben való egyre erősebb, azonban rugalmasságot is biztosító részvételre.* A hipotézis bizonyítása során bemutatásra kerül a sajátos izraeli biztonságpercepció, a külső szereplőkkel szembeni alapvető bizalmatlanság és az önsegély kiemelt szerepe. Mindez választ nyújt arra, hogy a zsidó állam miért tartózkodó a másokra való ráutaltság erősödésével, végső soron a formális katonai szövetségekkel kapcsolatban. Ugyanakkor a kutatás a jelenkori példák bemutatását keresztül rávilágít, hogy az izraeli kül- és biztonságpolitikai gondolkodás alapvető vonásaival szembe menve miért erősödik Izrael részvétele a hatalmi és fenyegetési egyensúlyt fenntartó regionális és globális együttműködésekben, még ha ezek nem is érik el a formális katonai szövetségek szintjét, de regionális biztonsági architektúra létrehozásához elegendőek és a kívánt rugalmasságot is biztosítják nem csak Izrael, de az összes résztvevő állam számára.

A kutatási kérdések

A kutatási probléma feldolgozása, a kutatás céljainak megvalósítása és a hipotézisek igazolása érdekében egy fő és három alkérdést vizsgállok. A fő kérdés, kapcsolódva a fő kutatási problémához, hogy Izrael milyen szerepet játszhat a kialakulóban lévő regionális

együttműködésekben és a regionális biztonsági architektúra pillére lehet-e. Ezen túlmenően három nagyobb egységre bontva vizsgálom az eredeti kutatási kérdést, nevezetesen, milyen hatalmi dinamikák jellemzik a Közel-Keletet, milyen átfogó irányelvek mentén alkalmazzák az izraeli vezetők az állam katonai és nemzetbiztonsági képességeit és összességében az izraeli kül- és biztonságpolitika milyen hatást gyakorol a térségének hatalmi viszonyaira?

A második kutatási kérdés reflektál a disszertáció fő kérdésének tágabb keretére. A Közel-Kelet regionális viszonyainak és annak a globális rendszerbe való illeszkedésének leírását a hatalmi egyensúly és a fenyegetési egyensúly érvényesülésén keresztül elemzem. Különösen időszerű ennek az alpontnak a vizsgálata, tekintettel arra, hogy a már említett asszertív izraeli katonai és nemzetbiztonsági tevékenységekkel párhuzamosan 2020-ban egyre erőteljesebbé vált az építő szándékú együttműködés az Ábrahám-megállapodásokat aláíró arab államokkal. A disszertáció írását megelőző időszakban, 2023 őszéig az Amerikai Egyesült Államok közvetítésével tárgyalt izraeli-szaúdi normalizáció kérdése növelte a téma aktualitását. Ezzel párhuzamosan a 2023. október 7-én kitört Izrael-Hamász háború, majd az ezt követő regionális konfliktus igazolja, hogy az állandóan jelen lévő fegyveres konfliktusok folyamatosan megakasztják az együttműködési erőfeszítéseket és továbbra is számottevőek egy új, stabil biztonsági architektúra létrehozása előtt álló kihívások. A háború másrésről rávilágított az egyes szembenálló szereplők és az általuk alkotott blokkokon belüli együttműködés jelentőségére, illetve a megmutatkozó hiányosságok veszélyeire is. Az összetett közel-keleti viszonyok vizsgálata tehát fontos és gyorsan átalakuló alproblémának tekinthető a kutatás szempontjából, azonban a fő trendek és törésvonalak, együttműködési lehetőségek terén az alkalmazott biztonságelméletekkel elemezhetőek a folyamatok.

A harmadik kérdés tekintetében Izrael katonai és nemzetbiztonsági tevékenységeit, az ezeknek alapot szolgáltató képességeit és azok alkalmazásának lehetőségeit, valamint az ugyanennyire fontos korlátait mutatom be. A képességek között értjük az anyagi jellegű kapacitásokat, mint például a rendelkezésre álló fegyverrendszerek és élőerő, de a nem-materiális elemeket is, mint például a stratégia, amelyek meghatározzák az eszközök alkalmazását. A képességek döntő többsége természetesen a két tényező eredőjeként fejt ki hatását, tehát a kutatás egyszerre vizsgálja az Izrael számára rendelkezésre álló katonai és nemzetbiztonsági eszközöket és az azok alkalmazását lehetővé tévő, vagy éppen korlátozó katonai eljárásokat. Utóbbiak szoros összefüggésben állnak az izraeli kül- és biztonságpolitikai döntéshozatal elveivel és a katonai stratégiával, amelyek viszont nem értékelhetőek a militarizált izraeli társadalmi és politikai rendszer, valamint az uralkodó biztonságpercepció nélkül.

Végezetül a negyedik alkérdés, hogy a regionális viszonyok közepette, az izraeli képességek és azok alkalmazásának elvei eredményeként, a hatalmi és fenyegetési egyensúlyt fenntartó tevékenységével, valamint konstruktív együttműködésekben való részvételével Izrael hozzájárul-e a regionális stabilitás erősödéséhez? Természetesen lehetséges, hogy a válasz nem egy egyszerű igen vagy nem. Bizonyos esetekben és kérdésekben a zsidó állam a stabilitáshoz járul hozzá, míg más területeken jelentős eszkalációs potenciállal rendelkezik. Erre minden közel-keleti és külső partnernek fel kell készülnie, a fenyegetéseket minimalizálni, a lehetséges előnyöket pedig maximalizálniuk érdemes.

Kutatási módszertan és alkalmazott elméletek

A kutatás során felhasznált általános elmélet szerint a biztonságelméletek realista iskolájához tartozó teóriákkal dolgoztam fel a leírt kutatási problémákra adható válaszokat. A Közel-Kelet hatalmi viszonyrendszerének leírására a hatalmi és fenyegetési egyensúly és a biztonsági dilemma elméleteit alkalmaztam. A regionális szereplők közötti dinamikák vizsgálatánál felhasználandó biztonsági dilemma elméleti fogalma John H. Herz *Idealist Internationalism and the Security Dilemma* című művében került bevezetésre.¹ Különösen releváns az olyan helyzetekben, mint Izrael és Irán kiélezett küzdelme, melyben az egyik fél katonai erejének növekedése azonnal biztonsági fenyegetésként jelenik meg a másik fél szemszögéből. A hatalmi egyensúly elméletének “szabályait” Morton Kaplan² és Kenneth Waltz³ munkássága nyomán elemzem. Kaplan művében úgy fogalmaz, hogy egy állam inkább harcol, mint, hogy lemondjon egy lehetőségről, hogy növelje kapacitásait. Waltz meglátása, miszerint a koalícióalkotás során az államok lehetőleg a gyengébb félhez csatlakoznak a hatalmi egyensúlyozás érdekében, magyarázza Izrael szerepét és jelentőségét a regionális együttműködési rendszerekben. A zsidó állam „gyengesége” viszonylagos és mint hegemonisztikus potenciállal nem rendelkező regionális katonai hatalom értelmezem.

A fenyegetettség egyensúly elméletét Stephen M. Walt továbbfejlesztett elméleti kerete nyomán alkalmazom, miszerint az államok nem önmagában a többi ország hatalmának mértékére, hanem hatalmuknak a (valószínűsíthető) szándékaikkal párosítva jelentett fenyegetése potenciáljára reagálnak.⁴ Az izraeli katonai és nemzetbiztonsági stratégiára a John J. Mearsheimer által kidolgozott offenzív realizmus megközelítését alkalmaztam.⁵ Ennek

¹ HERZ 1950

² KAPLAN 1957

³ WALTZ 1979

⁴ WALT 1985

⁵ MEARSHEIMER 2014

segítségével az izraeli katonai akciók rendszerszintű hatásának leírásán keresztül vizsgáltam, hogy a felek a saját biztonságuk növelése érdekében igyekeznek viszonylagos hatalmi fölényt elérni ellenfeleikkel szemben.

A biztonsági együttműködések a szövetségekötési elméletek keretében értelmeztem, amelyek rámutatnak mind az együttműködések lehetővé tevő, mind az azokat korlátozó tényezőkre, amelyeket a közel-keleti adottságok mellett vizsgáltam. Glen H. Snyder megközelítésében az elmélet felhasználható a formális szövetségek és az intenzitásukban ezt el nem érő együttműködések közötti különbségek elemzésében a realista megközelítésen belül, különösen a döntési szabadság megőrzésének kérdésére.⁶

Végezetül a sajátosságos izraeli biztonságpercepció tudományos igényű vizsgálata és kategorizálása érdekében Arnold Wolfers megközelítését alkalmaztam a biztonság kettős, objektív és szubjektív természetével kapcsolatban.⁷ Wolfers szerint a nemzeti biztonság fogalma alatt értett tartalom, annak kívánt szintje az egyes államok esetében eltérő, amelyet az államok eltérő tulajdonságaik magyaráznak. Az elméleti keret álláspontom szerint megmagyarázza, hogy a specifikus geopolitikai és zsidó történelmi emlékezetből eredő okok (azaz az objektív és szubjektív tényezők összessége) hogyan vezethettek az érzékeny izraeli biztonságpercepcióhoz, amelynek következménye a védekező célú, ugyanakkor rendkívül asszertív és támadó jellegű izraeli katonai és nemzetbiztonsági tevékenység.

A kutatás módszertana kapcsán kiemelem, hogy az izraeli regionális hatalmiság és a közel-keleti viszonyok elemzése során a hatalom katonai aspektusára helyezem a hangsúlyt a diplomácia, információ, katonaság és gazdaság, NATO meghatározás szerinti DIME (a hatalmi eszközök angol nevéből alkotott betűszó Diplomatic, Information, Military, Economic) négyeséből.⁸ Az értekezés hipotéziseiből kiindulva Izrael katonai hatalmi képességei adják a regionális együttműködési rendszerekben betöltött szerepének alapját, így erre a kérdésre fókuszálok. Ez nem jelenti azt, hogy a zsidó állam diplomáciai, információs és gazdasági ereje ne lenne számottevő, azonban ezeket a katonai hatalma függvényében tárgyalom. Gazdasági ereje megalapozza az ország kis méretéhez képest nagymértékben militarizált állam haderejének fenntartását, annak mozgósítási képességével és fejlett hadiiparával. Az információs kapacitás képes irányítani a haderő rendelkezésére álló pusztítóerőt, előrejelezni a támadásokat és eligazodni az összetett közel-keleti viszonyokban. A diplomáciai eszköz megjelenik többek között a térségi normalizációban és az Egyesült

⁶ SNYDER 1990

⁷ WOLFERS 1952

⁸ NATO Standardization Office 2022: 28

Államokkal ápolt különleges viszonyban. Ezeket a tényezőket azonban összességében a katonai eszközök tükréből vizsgálom.

Az értekezés felépítése

Az értekezés felépítése, fejezeteinek sorrendisége illeszkedik a kutatási célok, kérdések és hipotézisek egymásra épülő logikájához. A témában korábban megjelent publikációm egy részét felhasználtam az értekezés elkészítése során, amit minden esetben külön lábjegyzetben jeleztem. A bevezetést követően ismertetem a hatalmi egyensúly és dinamikák jellegét a Közel-Keleten. Az értekezés harmadik fejezetében Izraelre fókuszálok és bemutatom az ország zsidó, demokratikus és katonai állam jellegét, Izrael biztonsági környezetének átalakulását, valamint az izraeli katonai stratégia fejlődését, amelyből következtethetünk regionális politikájára. A negyedik fejezetben a közel-keleti regionális szereplők politikáit, valamint Izraellel ápolt kapcsolatukat mutatom be. Az ötödik fejezetben a legfontosabb külső nagyhatalmak érdekeit és stratégiáit, valamint ezen globális szereplők Izraellel kialakult relációját vizsgálom. Végezetül az összes korábban vizsgált tényező és elméleti eszköz együttes számbavételével ismertetem Izrael regionális politikáját, amely megválaszolja az értekezés fő kutatási kérdését.

A kutatás korlátjai

Tekintettel arra, hogy a disszertáció egy teljes régió hatalmi rendjét igyekszik áttekinteni és abban az egyik állam szerepét elemezni, szükségszerűen leegyszerűsítésekkel él. Egy összetett rendszer leírásakor minden egyszerűsítés definíció szerint információvesztéssel jár és nem fogja teljes mértékben visszaadni a komplex rendszer elemeinek működését. A disszertáció tehát kompromisszumot köt az egyes szereplők legfontosabb jellemzőinek leírásában és mint elemzési tényezőként való felhasználásában. Izraelt, mint a disszertáció vizsgált tárgyát a lehető legrészletesebben tárgyalja az írás, azonban minden állami és nem-állami szereplőnél hasonló részletességre nincsen lehetőség. Ennek tükrében a többi regionális szereplő, legyenek azok belső államok, vagy külső nagyhatalmak, a szándékaikat a legmeghatározóbb motivációkra redukáltam le.

A hatalmi egyensúly, fenyegetés és elrettentés elméleteit, és alapvetően a realista iskola elméleti kereteit alkalmaztam a közel-keleti folyamatok vizsgálata során. A másik két nagy elmélet család, a liberális, illetve a konstruktivista (kritikai) elméletek alkalmazását mellőztem. A liberális elméleteket a közel-keleti régió konfliktusos jellege, zéró-összegű hatalmi dinamikái és a „regionalizmus nélküli régió” problémája miatt kerültem. A

nemzetközi együttműködés kérdése fontos a Közel-Keleten, azonban érvelésem szerint ez is alapvetően a realista elméletek által diktált okokból és módon valósul meg. A konstruktivista elméletek, különösen a koppenhágai iskola szektorális, valamint regionális biztonsági komplexumokra vonatkozó elmélete fontos alternatív értelmezési keretet nyújthatott volna jelen vizsgálódásnak. Számos kiváló elemzés született, amelyek bizonyítják, az elméletek alkalmazhatóságát a közel-keleti hatalmi viszonyok elemzése során. A disszertációban felhasználtam a konstruktivista elméletek alkalmazásán keresztül generált ismereteket és következtetéseket. A disszertáció érvelésében, a hipotézisek bizonyítása és a térség hatalmi dinamikájának leírása során azonban a realista külpolitika iskola elméleteit alkalmazom, tekintettel arra, hogy a bizonyítandó izraeli kiegyensúlyozó szerep leginkább így írható le.

A 2020-tól 2025-ig tartó időszak is bebizonyította, hogy a közel-keleti térség turbulens viszonyai között rendkívül gyorsan mehetnek végbe drámai fordulatok. A disszertációs munka szempontjából ez azt jelenti, hogy a kezdeti témamegjelölést követően került sor az Ábrahám-megállapodások megkötésére, a 2023. október 7-i terrortámadásra, a gázai offenzívára, a Hezbollah és Izrael közötti 2024 őszi hadjáratra, az Irán és Izrael közötti közvetlen katonai műveletekre, majd a szíriai Aszad rezsim bukására. Mindez azt jelenti, hogy az elemzés „mozgó célpontot” vizsgált, amelyben szükségszerűen kellett egy elemzési végpontot, 2025 március elsejét megjelölni annak érdekében, hogy lezárható legyen a disszertációs munka. Mégis, feltételezem és a bizonyítás során véleményem szerint igazoltam, hogy a fő trendekben mind Izrael, mind a többi állami szereplő és a közel-keleti hatalmi rend kiismerhető, elemezhető és értékelhető, még ha konkrét események megjósolásába nem is bocsátkozhatok. A disszertáció harmadik fejezetében ugyanakkor rövid kitekintést adok a szakdolgozat lezárását követően bekövetkezett nyílt izraeli-iráni háborúról.

A disszertáció a témamegjelölése szerint Izrael – közel-keleti hatalmi rendben elfoglalt helyét alapul véve – a regionális biztonsági együttműködési rendszerekben játszott szerepét, és nem közvetlenül az izraeli vagy más közel-keleti állam külpolitikai döntéshozatalát vizsgálja. A disszertációban bemutatott dinamika alapvető szerepet játszik a valóságban meghozott döntések során, azonban a disszertációnak nem lehet célja adott konkrét döntések pontos előrejelzése. Trendeket mutat be, de azt nem képes megjósolni, hogy lesz-e háború a Közel-Keleten Irán és Izrael között vagy hogy Izrael pontosan milyen módon támogatja a jövőben az Iránnal szemben egyensúlyozó Öböl-menti államokat. A gyakorlati elemzéshez nyújt értelmezési keretet és eszközöket, abban a meggyőződésben, hogy a fent vázolt leegyszerűsítések mellett is sikerül nem csupán a múlt és a jelen ismereteivel bizonyítható elméleteket felállítani, hanem ezeket a jövőben is alkalmazhatónak tenni.

1. táblázat – Kutatási célok, hipotézisek és kutatási kérdések

	Kutatási cél	Hipotézisek	Kutatási kérdések
I	Elemezni, hogy Izrael milyen szerepet játszhat a regionális együttműködési rendszerekben, illetve milyen biztonsági architektúrát alapozhat meg	Izrael összességében éppen az asszertív kül- és biztonságpolitikája miatt, egy regionális hegemoniára képtelen, azonban állandó létfenyegetettséget érzékelő regionális katonai hatalomként értékes együttműködő partnerré vált, és a kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúra egyik fő pilléréként pozicionálja magát, illetve pozicionálják partnerei.	Izrael milyen szerepet játszhat a kialakulóban lévő regionális együttműködésekben és a regionális biztonsági architektúra pillére lehet-e?
II	Meghatározni Izrael alapvető jellemzőit, mint regionális katonai hatalom, beleértve a katonai stratégia és a katonai és nemzetbiztonsági eljárások fő tényezőit és azok egymáshoz való viszonyát.	A közel-keleti hatalmi dinamikákban azonosíthatunk egy kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúrát, amely stabilizáló tényezőként hat a térségben, és amelynek Izrael meghatározó tagja.	Milyen hatalmi dinamikák jellemzik a Közel-Keletet?
III	Bemutatni a közel-keleti hatalmi blokkokat, az egyes blokkok közötti viszonyrendszert és a regionális biztonsági architektúra létrehozására irányuló kísérleteket.	Az izraeli kül- és biztonságpolitika elrettentési eszközrendszeren keresztül hozzájárul a regionális hatalmak közötti nyílt háború elkerüléséhez a Közel-Keleten és a hatalmi dinamikákban egy elrettentő tökesúlyt képezve teret biztosít az együttműködéseknek.	Milyen átfogó irányelvek mentén alkalmazzák az izraeli vezetők az állam katonai és nemzetbiztonsági képességeit?
IV	Megvizsgálni Izrael kapcsolatait a regionális és globális szereplőkkel és ebből levezetni az izraeli kül- és biztonságpolitika rendszerszintű hatását a közel-keleti hatalmi dinamikákra	Izrael, preferenciái ellenére, az adottságai és geopolitikai helyzetéből következően rákényszerül a külső szövetségesi együttműködési rendszerekben való egyre erősebb, azonban rugalmasságot is biztosító részvételre	Összességében az izraeli kül- és biztonságpolitika milyen hatást gyakorol a térségének hatalmi viszonyaira?

Az értekezés összefoglalása

A Közel-Kelet összetett geopolitikai környezetében Izrael egyedülálló pozíciót foglal el, amely egyszerre tükrözi a regionális katonai hatalom jellegét és a folyamatos létfenyegetettség állapotát. Ez a kettősség alapvetően meghatározza az ország regionális kapcsolatrendszerét és a térség stabilitásához való hozzájárulásának lehetőségeit. Doktori kutatásom e paradoxon mélyebb megértésére irányult, különös tekintettel arra, hogy Izrael – katonai és nemzetbiztonsági stratégiájának asszertív jellege ellenére – képes-e és hajlandó-e konstruktív szerepet vállalni a térség biztonsági architektúrájának kialakításában. Az alábbiakban részletesen bemutatom a kutatásom célkitűzéseire adott válaszaimat, amelyek segítenek feltárni a fő célkitűzést miszerint ***1. Izrael milyen szerepet játszhat a regionális együttműködési rendszerekben, illetve milyen biztonsági architektúrát alapozhat meg.*** A fő kutatási célt három alkotóelemre bontva határoztam meg.

2. A kutatás első alcélja volt bemutatni a közel-keleti hatalmi blokkokat, az egyes blokkok közötti viszonyrendszert és a regionális biztonsági architektúra létrehozására irányuló kísérleteket.

A közel-keleti hatalmi szerkezet kapcsán az értekezés során feltártam, hogy a dinamikákat egyik oldalon az iráni „ellenállás frontja” által képezett revizionista, másik oldalon az Amerikai Egyesült Államok által támogatott országok, ezen belül Izrael, korlátozott együttműködésére épülő status quo csoport közötti szembenállás határozza meg. Emellett Törökország NATO tagként, de létező revizionista szándékaival köztes helyzetben harmadik, pseudo-blokkot képez. Az állami szereplők mellett jelentős a nem-állami szereplők hatása, köztük a terrorszervezetek, amelyek egyben megtestesítik az állami szervezetek szétesésének veszélyeit is. Hangsúlyoztam, hogy a revizionista és status quo jelzők csak megfelelő keretekben alkalmazhatóak, alapvetően minden állam saját biztonságát kívánja maximalizálni (egyensúlyozva a rezsimbiztonság és katonai biztonság szempontjai között), amellett, hogy költségeit minimalizálja.

Elemeztem, hogy nem megmerevedett blokkok közötti ellentétéről van szó, hanem az alapvető geopolitikai konfliktusokon túl folyamatos egyensúlyozás és legalább időszakos kiegyezések is megvalósulnak, tehát dinamikus rendszerről van szó. A külső hatalmak főként közvetett szerepet játszanak, közvetlen dominanciára egy külső hatalom se tör, azonban Iránt az Oroszországi Föderáció és Kína, míg Izraelt az Amerikai Egyesült Államok támogatja. Ugyanakkor látható, hogy harc folyik a szunnita arab államok partnerségéért, amelyek a külső partnerekkel ápoltságuk terén is haszonmaximalizáló és költségminimalizáló stratégiát követnek. A hatalmi dinamikák igazolják a realista megközelítés alkalmazhatóságát az egyes

szereplők elemzésére. Az Amerikai Egyesült Államok szándékai kapcsán megállapítottam, hogy az elsődleges szempont a biztonsági architektúra létrehozásán keresztül a költségeinek minimalizálása, anélkül, hogy feladná a regionális és globális érdekeinek érvényesítését.

3. Megfogalmaztam Izrael alapvető jellemzőit, mint regionális katonai hatalom, beleértve a katonai stratégia és a katonai és nemzetbiztonsági eljárások fő tényezőit és azok egymáshoz való viszonyát.

Az Izraelt részletesen bemutató harmadik fejezetben az ország zsidó, demokratikus és katonai hármasság jellege mentén ismertettem az izraeli katonai stratégia és a kül- és biztonságpolitika fő alapelveit, valamint az alkalmazott katonai és nemzetbiztonsági eljárások fő tényezőit. Megállapítottam, hogy az ország szerkezetébe van kódolva, hogy a létfenyegetéssel szemben való megküzdés jelenti a fő stratégiai irányt. Emellett az izraeliek, hasonlóan a többi közel-keleti államhoz, haszonmaximalizáló és költségminimalizáló politikát követnek, azzal a kitéttel, hogy az önsegély jelentőségét, a történelmi okokra visszavezethető bizalmatlanság miatt, rendkívül nagyra értékelik. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor a lehető legnagyobb mértékű külső támogatást igyekeznek bevonni, addig a pontig, ameddig nem kell ezért cserébe a döntésszabadságot oly módon korlátozó kompromisszumokat vállalni, amelyet bármilyen módon létfenyegetésként érzékelnek. A különbség a többi államhoz képest, hogy a létfenyegetések valóra válásához vezető utat objektív és szubjektív okokból rendkívül rövidnek látja az izraeli elit. Ebből következően Izrael egy rendkívül asszertív kül- és biztonságpolitikát folytat, támadóműveletekre építő, nukleáris és hagyományos téren is regionális katonai hatalommá fejlődött az elmúlt évtizedekben, amely ugyanakkor a hegemonia elérésében nem reménykedhet. Ismertettem Izrael biztonsági környezetének átalakulását, az izraeli-palesztin konfliktus katonai fenyegetéseit, valamint a hadjárat a háborúk között eljárást és a létért vívott háború hipotetikus forgatókönyvét, amelyek Izrael fő elrettentő és támadóerejét testesítik meg.

4. Elemeztem Izrael kapcsolatait a regionális és globális szereplőkkel és ebből levezettem az izraeli kül- és biztonságpolitika rendszerszintű hatását a közel-keleti hatalmi dinamikákra.

Végezetül feltártam az izraeli katonai és nemzetbiztonsági (egymagában és együttműködésekben keresztül végzett) tevékenység rendszerszintű hatását a közel-keleti stabilitásra és hatalmi egyensúlyra. Rámutattam, hogy egyedül az Amerikai Egyesült Államok képes olyan biztonsági garanciákat nyújtani Izrael számára, amelyre a zsidó államnak saját és környezetének adottságainak tükrében szüksége van. Az Oroszországi Föderáció, Kína, illetve az európai államok nem csupán a támogatás hiánya miatt nem elsőrendű partnerek Izrael

számára, hanem az első kettő aktívan együttműködik Iránnal és szövetségeseivel, ezzel hozzájárulva az Izraelt érintő létfenyegetés fennmaradásához és erősödéséhez. Minden, ami az Amerikai Egyesült Államok regionális befolyását gyengíti, az Izrael számára is fenyegetésként jelenik meg és fordítva, kialakítva egy szimbiotikus kapcsolatot a globális és a regionális hatalom között. Az Amerikai Egyesült Államok globális hegemoniájának fennmaradása feltétele, hogy más hatalom ne érhesse el a Közel-Keleten regionális hegemoniát, amely szükségszerűen veszélyeztetné Izraelt, amely maga azonban nem lehet regionális hegemon. Emellett Washington számára kedvezőtlen lenne az Oroszországi Föderáció és Kína által támogatott multipoláris közel-keleti hatalmi rend kialakulása, ehelyett saját partnerei által alkotott biztonsági szerkezet kialakulásában és dominanciájában érdekelt.

A közel-keleti államokkal való, jelenleg erősen limitált és feszültségekkel teli együttműködés ennek a külső nagyhatalmi küzdelemnek a fényében releváns Izrael számára. Ez az Amerikai Egyesült Államok támogatásának becsatornázásának leghatékonyabb eszköze, amellyel a fenyegetéseket semlegesítheti és partnereket szerezhet a létfenyegetést jelentő Irán, valamint a 2024 decemberi fejlemények tükrében Törökország ellensúlyozásához. Izrael az együttműködések keretében saját erőforrásait és képességeit is biztosítja partnerei számára, elrettentve, fenyegetve és gyengítve a revizionista erőket. Izrael három szinten is fontos partnere mind az Amerikai Egyesült Államoknak, mind a status quo államoknak. Egyrészt maga nem érhet el hegemoniát, tehát korlátozott és specifikus katonai fenyegetést jelent, ellentétben a többi potenciális hegemon hatalommal. Másrészt fenyegetettségéből eredően rendkívül markáns katonai stratégiáján keresztül sakkban tartja és pusztítja a revizionista erőket, anélkül, hogy erre „költenie” kellene partnereinek, ezt Izrael bizonyította 2023-2025 között. Harmadrészt nem lebecsülendők Izrael lehetőségei a biztonságkivetítés terén, mint határellenőrzés, légvédelem, hajózás biztonságának garantálása, terrorellhárítás, válságkezelés. Ezeknek a tényezőknek az érvényesülése leghatékonyabban egy érett biztonsági architektúrában biztosítható.

A biztonsági együttműködések intenzitását korlátozzák és aláhúzzák a rugalmasság igényét mindhárom fél szempontjai. Izrael bizalmatlan és az önsegély előtérbe helyezése miatt is meg kívánja őrizni döntési szabadságát. Az Amerikai Egyesült Államok nem kívánja katonai erejének jelentős részét lekötni a közel-keleti térségben, valamint minden feltétel nélküli biztonsági garanciákat adni partnerei számára. Végezetül az arab államok rezsimbiztonság iránti igénye korlátozza az együttműködést, amelynek tükrében, különösen az izraeli-palesztin konfliktus eszkalálódásának idején, nem vállalhatják a túl szoros és látványos együttműködést Izraellel. A regionális biztonsági architektúra keretében a fentiek

tükrében nem egy merev és a revizionista hatalmakra nagymértékben fenyegető formális katonai szövetségről („közel-keleti NATO”), hanem rugalmas biztonsági együttműködések keretrendszeréről beszélhetünk, amelyben a rezsimbiztonság, döntési szabadság és önállóság megőrzése elsődleges.

A hipotézisek teljesülése

Az értekezésben a célokkal összhangban négy hipotézist állítottam fel, amelyben az első, fő hipotézist a másik három hipotézisen keresztül kívántam igazolni.

Hipotézis 1: Izrael összességében éppen az asszertív kül- és biztonságpolitikája miatt, egy regionális hegemoniára képtelen, azonban állandó létfenyegetettséget érzékelő regionális katonai hatalomként értékes együttműködő partnerre vált, és a kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúra egyik fő pilléréként pozícionálja magát, illetve pozícionálják partnerei. Ennek igazolását az alábbi hipotézisekre adott válaszokból építettem fel:

Hipotézis 2: A közel-keleti hatalmi dinamikákban azonosíthatunk egy kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúrát, amely stabilizáló tényezőként hat a térségben, és amelynek Izrael meghatározó tagja.

A közel-keleti regionális biztonsági architektúra kapcsán igazoltam, hogy az kezdeti stádiumban van, de komoly mérföldkövek már megvalósultak. A fő alkotóelemek az egyiptomi-izraeli és a jordán-izraeli békeszerződések, valamint az Ábrahám-megállapodások, illetve átfogóan az Amerikai Egyesült Államok támogatása és koordináló szerepe, amelyben kiemelt jelentőségű a CENTCOM kerete. Az Izrael-Hamász, majd az azt követő regionális konfliktus nem verte szét ezeket a kapcsolatokat, különösen figyelemre méltó mérföldkő volt a közös védelmi erőfeszítések az iráni támadások alatt. Ugyanakkor az izraeli-szaúdi normalizáló folyamata megakadt és összességében a biztonsági szerkezet rendkívül kezdeti állapotáról beszélhetünk csupán.

Hipotézis 3: Az izraeli kül- és biztonságpolitika elrettentési eszközrendszeren keresztül hozzájárul a regionális hatalmak közötti nyílt háború elkerüléséhez a Közel-Keleten és a hatalmi dinamikákban egy elrettentő tökesúlyt képezve teret biztosít az együttműködéseknek.

Igazoltam, hogy az izraeli kül- és biztonságpolitika kettős, aktív és passzív elrettentési eszközrendszeren keresztül hozzájárul a regionális hatalmak közötti nyílt háború elkerüléséhez a Közel-Keleten és a hatalmi dinamikákban egy feltartóztató tökesúlyt képezve teret biztosít az együttműködéseknek. Az Izrael által indítandó, létért vívott háború

fenyegetése megakadályozta, hogy Irán és szövetségesei teljes kihívást intézzenek Izraellel szemben a 2023-2025-ös konfliktus során és végül az iráni „ellenállás frontja” roppant meg súlyosan, ha nem is véglegesen. Izrael tehát betöltötte a szerepét. Ellensúlyozó szerepe kiszámítható, amit igazol, hogy láthatóan Törökországot jelöli meg következő létfenyegetésként, mivel állandó fenyegetettségben érzi magát a zsidó állam. Ez az asszertív katonapolitika adja Izrael tökesúly szerepét a közel-keleti rendszerben, mivel megvannak a katonai képességei, végső soron a nukleáris csapásmérő erő, hogy az ellensúlyozó, elrettentő szerepet betöltse. Ez az izraeli elrettentőerő egyben lehetőséget biztosít a kisebb, kiszolgáltatottabb országoknak, hogy a többi potenciális hegemonhoz való önfeladást jelentő csatlakozás (*bandwagoning*) helyett egy regionális biztonsági architektúra keretében garantálják biztonságukat.

Hipotézis 4: Izrael, preferenciái ellenére, az adottságai és geopolitikai helyzetéből következően rákényszerül a külső szövetségesi együttműködési rendszerekben való egyre erősebb, azonban rugalmasságot is biztosító részvételre.

Izrael rákényszerül az együttműködésekre, mivel kizárólag önerőből nem tud lépést tartani a regionális katonai hatalmakkal, hanem együttműködési keret hiányában a vélelmezetten léteért folyó küzdelemben eszkalálni és unilaterálisan fellépni is hajlandó. Ez adja a hasznát a térségben, a tökesúly jellegét, a kiszámítható asszertivitását, amelyet egy hatalom sem kíván elszenvedni, nem csak a közvetlen pusztítás, hanem a többi, érintetlen hatalommal szembeni relatív erőeltolódás miatt sem. Ugyanakkor Izrael számára a legkevésbé sem kívánt forgatókönyv, amikor a létért vívott háborút nem tudja elhalasztani, hanem elébe kell mennie az uralkodó biztonságpercepciója nyomán. Ennek nyújtja alternatíváját Izrael együttműködési keretben való viszonylagos kontrollálása, amely lehetővé teszi, hogy minimalizálja költségeit, maximalizálja biztonságát, részben a regionális partnerek, részben az Amerikai Egyesült Államok támogatása nyomán. A partnerségek intenzitása azonban korlátozott, szövetségi szint alatti biztonsági együttműködésekről beszélhetünk csak, mivel mint bemutattam egyik fél sem érdekelt döntési szabadságának és egyensúlyozási lehetőségeinek korlátozásában.

Összességében tehát az egyes elemeket együttesen tekintve igazoltam, hogy (Hipotézis 1) hogy Izrael összességében éppen az asszertív kül- és biztonságpolitikája miatt, egy regionális hegemoniára képtelen, azonban állandó létfenyegetettséget érzékelő regionális katonai hatalomként értékes együttműködő partnerré vált, és a kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúra egyik fő pilléréként pozícionálja magát, illetve pozícionálják partnerei.

Új tudományos eredmények

Az értekezés elkészítése során végzett kutatómunka alapján tudományos eredményként, a közel-keleti biztonsági kihívások és az izraeli katonai és nemzetbiztonsági stratégia elemzésénél és értékelése során felhasználható eredményekként az alábbiakat értékelem:

1. Igazoltam, hogy Izrael összességében éppen az asszertív kül- és biztonságpolitikája miatt, egy regionális hegemoniára képtelen, azonban állandó létfenyegetettséget érzékelő regionális katonai hatalomként értékes együttműködő partnerré vált, és a kialakulóban lévő regionális biztonsági architektúra egyik fő pilléréként pozicionálja magát, illetve pozicionálják partnerei.

2. Izrael közel-keleti regionális dinamikákban játszott szerepének feltárásával igazoltam hegemon feltartóztató szerepét, amely a hatalmi egyensúly meghatározó tényezője. Feltártam, hogy az országnak ez a szerepe nem csak az együttműködésnek lehet az alapja, hanem súlyos, akár nukleáris eskalációhoz is vezethet Izrael Állam természetéből adódóan.

3. Bizonyítottam, hogy a közel-keleti regionális biztonsági architektúra korlátokkal rendelkezik, amelyek megakadályozzák, hogy ezek formális szövetségesi keretek szintjét elérjék, ehelyett a biztonsági együttműködések keretrendszereként értelmezhetők.

4. Feltártam, és indokoltam, hogy a biztonsági együttműködés két fő pillére Izrael és Szaúd-Arábia, valamint meghatároztam az Amerikai Egyesült Államok érdekeit ennek fenntartásában.

Az értekezés eredményeinek felhasználhatósága, ajánlások és új kutatási irányok

A felhasználhatóság és ajánlások

1. Az értekezés eredményei felhasználhatóak a közel-keleti konfliktusok és hatalmi dinamikák elemzés-értékelésénél ezen belül is az izraeli kül- és biztonságpolitika alakulását meghatározó tényezők tekintetében.

2. Izrael kapcsán külön kiemelem az értekezés eredményeinek felhasználhatóságát a zsidó állam vizsgálata során, amelyek közül a nem-hegemonisztikus regionális katonai hatalom és a zsidó, demokratikus és katonai állam meghatározások keretében levezetett törvényszerűségeket (bizalmatlanság, önsegély, létfenyegetés, asszertív katonai stratégia) tartom a legfontosabbnak.

3. Az elemzés példaként felhasználható más államok regionális hatalmi dinamikákban betöltött szerepének hasonló elemzése során, a logika, elemzés fókusza és felhasznált

elméletek tekintetében, mind a közel-keleti államok, mind más hasonló geopolitikai ütközőövezetekben elhelyezkedő államok tekintetében.

4. Végezetül kutatásom eredményei jól hasznosíthatók az oktatásban, különösképpen a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar mesterképzési szakjain, a Hadtudományi Doktori Iskola képzésében, valamint a Honvédelmi Minisztériumban és háttérintézményeiben dolgozó, Izraellel és a közel-keleti térséggel foglalkozó szakemberek felkészítésében. Az értekezés támpontokat nyújt az Izrael-Hamász háború és az ebből eredő regionális konfliktus elemzéséhez.

Új kutatási irányok

A terjedelmi korlátok és az értekezés fókuszja miatt több kapcsolódó kutatási kérdés nem került feldolgozásra, melyek azonban stratégiai jelentőségűek Magyarország számára.

1. Az értekezésben a közel-keleti rendszerre összpontosítottam, azonban Izrael biztonsági együttműködései jelentősek a Földközi-tenger keleti medencéjében, különösen Görögországgal és Ciprussal. Ebben a katonai és nemzetbiztonsági együttműködés kiegészül a földgázkincs kitermelésének és EU-ba szállításának kérdésével, amely így fontos témát jelent, bár az ukrán-orosz majd az Izrael-Hamász háborúk miatt háttérbe szorult.

2. Az elemzés fókuszát áthelyezve az Európai Unióra és a NATO európai szárnyára, fontos kutatási kérdés lenne, hogy az izraeli szerepvállalás az együttműködésekben és általában egy amerikai támogatással létrejövő biztonsági architektúra milyen hatással lenne a kontinens biztonságára és milyen mértékben lenne érdemes abba invesztálni, különösen az orosz-ukrán háború lezárását követően, és az EU stratégiai autonómiatörekvései tükrében.

3. Az elemzés a 2025. márciusi állapotokból indult ki, azonban hatalmas változások folynak a Közel-Keleten, a Gázai-övezet, az iráni „ellenállás frontja”, az új szíriai vezetés, a libanoni politikai fejlemények és az amerikai jelenlét jövője kapcsán. Ennek tükrében az elemzés folytatásra érdemes lenne, amelyhez, különösen az izraeli regionális szerepvállalás értékeléséhez bízom benne, hogy jelen disszertációval hozzájárultam.

A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációinak jegyzéke

1. CSEPREGI Zsolt (2016): Érdekbarátok és érdekellenségek – A török-izraeli stratégiai kapcsolat. In BARANYI Tamás Péter – SZÁLKAI Kinga (szerk.): *Újhold: A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*. Budapest: Antall József Tudásközpont. 250-269.
2. CSEPREGI, Zsolt (2019): For the Money, the Power or Glory? Analysing Israel's balancing between business engagement with rising powers and its special relationship with the West. *AJKC Analysis*. Antall József Tudásközpont
3. CSEPREGI, Zsolt – ZACHAR, Péter Krisztián (2020): Fordulópont az izraeli politikai rendszerben?: Három választás anatómiája 2019–2020. *Parlamenti Szemle*, 5(1), 113-144.
4. CSEPREGI, Zsolt (2021): How the Abraham Accords Disrupted China-Israel Relations. *The Diplomat*. 2021. augusztus 24. Online: <https://thediplomat.com/2021/08/how-the-abraham-accords-disrupted-china-israel-relations/>
5. CSEPREGI Zsolt – ÉVA Ádám (2021): Az EU déli szomszédsága és globális stratégiája. In DOBROWIECKI Péter – STEPPER Péter (szerk.): *Az Európai Unió a 21. században*. Budapest: Antall József Tudásközpont. 1235-1259.
6. CSEPREGI Zsolt (2022): Az izraeli civil-katonai kapcsolatok sajátosságainak hatása az ország kül- és biztonságpolitikájára. *Hadtudomány*, 32(2), 18–30. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.2.18>
7. CSEPREGI Zsolt (2022): Az izraeli–iráni „árnyékháború” nemzetbiztonsági eszközei: *Nemzetbiztonsági Szemle*, 10(4), 3-16. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2022.4.1>
8. CSEPREGI Zsolt (2023): Izrael stratégiai dilemmája a létért vívott háborúra történő készülés és az aszimmetrikus fenyegetésekkel szembeni fellépés kapcsán. *Felderítő Szemle*, 22(1), 32-43. Online: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2023-1.pdf>
9. CSEPREGI Zsolt (2023): A „hadjárat a háborúk között” eljárás helye az izraeli katonai stratégiában. *Nemzet és Biztonság*, 16(1), 35-48. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2023.1.3>
10. CSEPREGI Zsolt (2023): Az orosz–ukrán háború hatásai a közel-keleti hatalmi rivalizálásra és kiegyezési folyamatokra. *Honvédségi Szemle*, 151(6), 15-26. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2023.6.2>
11. CSEPREGI Zsolt (2023): Izrael szerepe a közel-keleti hatalmi rendben. *Hadtudományi Szemle*, 16(4), 27-40. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.4.2>

12. CSEPREGI Zsolt (2023): Az Izrael–Hamász háború és az izraeli nemzetbiztonsági stratégia jövője. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 11(4), 3-19. Online: <https://doi.org/10.32561/nsz.2023.4.1>
13. Csepregi Zsolt (2023): NATO-Israel Cooperation in the Context of the Russia-Ukraine War. Strategic Impact (Románia), 85(1), 23-37. Online: <https://doi.org/10.53477/1842-9904-23-02>
14. CSEPREGI, Zsolt (2024): How Israel Would Wage a ‘War for Existence’ against a Peer Competitor. *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 23(1), 35-56. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2024.1.3>

A szerző szakmai életrajza

Csepregi Zsolt a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok szakján szerezte meg a mesterdiplomáját 2011-ben.

2011 és 2015 között a budapesti Izraeli Kulturális Intézet programszervezője, valamint a Héber Nyelvi Központ koordinátora volt.

2016 és 2021 között az Antall József Tudásközpont munkatársa volt, ahol többek között az intézet közel-keleti kapcsolataiért, valamint a biztonságpolitikai programokért felelt.

2022-től az amerikai *Everbridge*, válságkezelést és üzletmenetfolytonosságot támogató vállalat biztonsági elemzője, 2025-től pedig a cég közel-keleti térségért felelős elemzője.

Doktori tanulmányait 2020-ban kezdte meg a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájában.

Doktori tanulmányainak megkezdése óta kilenc, az izraeli kül- és biztonságpolitikával kapcsolatos tanulmánya jelent meg hadtudományi folyóiratokban, és négy egyéb tanulmányt, illetve könyvfejezetet készített el a Nemzetközi Közzolgálati Egyetemhez tartozó kutatási projekteken. A Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) jelenleg 29 rekordja van.

Az Európai Izrael-tanulmányok Szövetségének tagja, éves konferenciáinak rendszeres előadója.

A magyar médiában (rádiós-, televíziós-, és újságoknak adott interjúk és elemzések formájában) többször megnyilvánult az izraeli kül- és biztonságpolitikát, illetve a tágabb közel-keleti fejleményeket érintő kérdésekben.